

Cecilia von Brandenburg

Taiteen merkityksestä työhyvinvoinnin edistämisessä

Aluksi

Työelämä tulee muuttumaan, tarvitaan uutta ideapolitiikkaa. Taiteen ja työn reflektointi on tällä hetkellä tärkeää. Taiteen ja työn tarkastelussa taiteeseen kuuluva ei-päämäärähakuinen prosessinomaisuus kohtaa työelämän tuloksellisuuteen pyrkivän toiminnan paineet. Luovuuteen liittyvää tiedonsiirtoa hyödynnetään jo yrityksissä laajalti eri projekteissa. Teatteriryhmiä ja muita taiteilijoita tilataan johtajaseminaareihin ja yritysten henkilöstökoulutustilaisuuksiin. Taiteilijakonsulteilta odotetaan ratkaisukeinoja konfliktitilanteisiin ja ohjausta muutosprosessien läpiviemiseen. Kuitenkin kaiken kaikkiaan tästä toiminnasta ja syntyneistä käytännöistä puhutaan yleisellä (yhteiskunnallisella) tasolla varsin vähän

Liike-elämän kiinnostus taidetta kohtaan kohdistuu enenevässä määrin taiteen eri toimintamuotojen mukanaan tuomiin arvoihin yrityksissä. Nämä lisäarvot eivät enää liity suoraan materiaaliseen toimintaan tuotannossa, vaan yrityksen immateriaalisiin orientaatioihin, kuten sosiaalinen vastuullisuus, kestävä kehitys, toiminnan läpinäkyvyys ja luotettavuus.

Tämän artikkelin tarkoitus on tuoda esille uusia näkökulmia taidetta ja työhyvinvoinnin edistämistä koskevaan diskurssiin. Pyrin artikkelissani lopuksi hahmottamaan taidekasvatuksellisia toimintakenttiä, joissa aihetta voidaan tarkastella.

Työn mielettömyydestä

Työ sitoo, sillä epätyypillisten työsuhteiden vaikutus elämän suunnitteluun ja työpäivien pidentyminen ja ajalliset joustavuusvaatimukset tuovat mukanaan työn ja vapaa-ajan hämärtyminen¹. Työpaikat keinoyhteellistyvät sekä keinoperheellistyvät ja vievät ajan muulta yhteisöllisyydeltä. Ihmisten on päivä päivältä parannettava työtuloksiaan,

¹ Sennett 2002

onnistuttava omassa työssään, oltava parempi. Kuitenkin ihminen kaipaa vapautteen ja omaan rauhaan, sekä vetäytymistä omiin ajatuksiin.²

Työnfilosofi Marxin mukaan työ on pohjimmiltaan todellisuuden³ ja oman itsen menettämisen tapahtumaa. Työntekijä ei voi kohdata työssä ollessaan omaa sisäisyyttä, hän vieraantuu toisista ihmisistä, eikä ole työn äärellä vapaa, vaan pakotettu. Työntekijä muuttuu työnsä objektiksi. Työ ei tyydytä tekijänsä henkilökohtaisia tarpeita, ainoastaan muualta tulevia vaatimuksia.⁴ Taiteen ja sen edustaman leikin maailma on vastakohta työn maailmalle, toteaa Bataille ja jatkaa: ”Ihmisyys syntyy vasta sinä hetkenä, jolloin ihminen alkaa kapinoida olemassa olevaa (työn järjestäytynyttä) maailmaa vastaan avaten sen rinnalle leikin suvereenin maailman.” Samaan aikaan kun työ synnyttää ajatuksia tulevaisuudesta, se kuitenkin saa ihmisen havaitsemaan rajallisen esineiden maailman kautta kuoleman ja luo näin reunaehtoja inhimilliselle olemassaololle ja etiikalle. Bataillen maailmassa kuolema, erotiikka ja taide avaavat näkökulman utilitaristiseen pahaan: tuhlaukseen, hyödyttömyyteen ja luksukseen.⁵

Työn mielekkyyttä ja mielettömyyttä käsittelevän raportin mukaan tärkeimpänä asiana työssä pidettiin, että se on mielenkiintoista. Noin neljä viidestä suomalaisesta pitää juuri sitä tärkeänä. Tämän jälkeen lähes yhtä tärkeänä seikkana olivat työpaikan sosiaalisten suhteiden merkitys. Näiden jälkeen tulivat vasta työsuhteen varmuus ja palkka. Yleisesti ottaen palkansaajat halusivat, että työssä olisi jokin ’oma juttu’, jota tehdään. Työntekijä voi silloin toteuttaa itseään ja omista ajatuksistaan sekä kokea työn omistajuutta.⁶

Vierauden muuttaminen omaksi on mielenkiintoinen teema taiteen näkökulmasta tarkasteltuna. Myös Hullun työn tauti -julkaisussa todetaan työn vierauden muuttamisen omaksi lisäävän työhyvinvointia, jopa työn iloa. Nykyiset työhyvinvoinnin edistämisyritykset perustuvat massatuotannon logiikkaan - ajatukseen tasalaatuisista, suurille ryhmille suunnatuista palveluista ja ohjelmista. Oleellista olisi sen sijaan ymmärtää työhyvinvointiin liittyvien ilmiöiden yksilöllisyyttä. Tämän ymmärtäminen edellyttäisi käsityömaista, taidetyyppistä otetta. Työn ilo voi liittyä pikemminkin taiteeseen kuin tieteseen. Työssä puhutaan raakoja faktoja, mutta kun halutaan ilmaista työhyvinvointia, perusmetaforat löytyvät helpommin taiteesta ja ovat usein vaikeasti selitettäviä.⁷

Taide merkitysten luojana

Taide tuo merkityksiä elämään ja se voi saada ihmisen hetkeksi unohtamaan vaivansa ja kokemaan, että elämässä on jotakin suurempaa, joka nostaa hänet arjen vaivojen yläpuolelle.⁸

² Siltala 2004

³ Marx 1844 (18)

⁴ Marx 1844

⁵ Arppe 2003

⁶ Antila 2006, 10-11

⁷ Riikonen et al. 2002

⁸ Smith 2002

Ihmis- ja maailmakäsitykset voidaan taiteessa nähdä oman taiteellisen toiminnan kanssa samansuuntaisina. Taiteellinen toiminta lähtee yksilön luontaisesta tarpeesta toteuttaa itseään ja arvoaan. Itseilmaisua, samoin kuin työn ja elämän mielekkäänä koettua tasapainoa voidaan pitää henkisen hyvinvoinnin indikaattorina. Kulttuurisen identiteetin, yksilöllisen ainutlaatuisuuden sekä juurtumisen kokemukset motivoivat ja voimauttavat ihmistä.

Kupiaisen mielestä taidetta olisi hedelmällisintä tarkastella ilman olemusmäärittelyä. Tässä tarkastelutavassa taide on ”maailmasuhteemme perustavanlaatuisen muoto”. Se on osa inhimillistä toimintaa ja se tekee ihmisen ihmiseksi. Ihmisen rationaalinen osa korostuu länsimaisessa perinteessä ja aistiva, tunteva ihminen jää unohduksiin tai jopa kielletään. Rationaalinen järjen hegemonia on aiheuttanut ihmisen vieraantumisen tunteen aistien maailmasta. Rationaalisuus irrottaa meidät aistivasta puolestamme, kokemuksista, niiden käsittämisestä ja kyvystä esteettiseen ja eettiseen elämään. Korkea teknologia yhdessä rationaalisen järjen kanssa köyhdyttää ihmisen kykyä tasapainoiseen elämään ja ymmärrykseen maailmaa kohtaan.⁹

Toisaalta taiteen tehtävänä on, että se osoittaa jonkekin muualle¹⁰. Taide liittyy ihmisten elämässä arvoihin ja merkityksiin. Se voi tuoda merkityksiä ja sisältöjä siihen, kuinka oma sisäisyys liittyy toisiin ympärillä olevaan. Parhaassa tapauksessa taide voi opettaa inhimillisyyttä ja toisista välittämistä. Se voi merkitä tunteiden, sielun ja hengen ilmaisutilaa. Kuitenkaan taide ei avaudu, jos sen ääressä ei pysähdy ja avaa aisteja kokemukseen. Taiteen seurassa oleminen reflektioivana kuunteluna on prosessinomainen tapahtuma joka voi lisätä tiedostavaa ymmärrystä omista tunteista, ajatuksista ja havainnoista, eli meta-eksistentiaalista tiedostamista¹¹. Taiteen kautta ihminen voi nähdä maailmasta jotain, jota hän ei muuten pysty näkemään. Se avaa ikkunan kokemukseen, jossa ihminen voi ajatella vapaasti. Ihminen näkee todellisen itsensä taideteoksen paljastavan katseen kautta.¹² Kääntymisen kohti omaa kokemuksellisuutta vapauttaa ihmisen todellisuuden peittymiseltä ja näkemään oikean, hyvän ja kauniin. Sillä kun ihminen kohtaa maailmaan, ja on siinä läsnä edellä kuvatulla tavalla, on hänellä mahdollisuus oivaltaa hyvän elämän idea oman elämänsä mittakaavaan liitettynä.¹³

Työhyvinvointi

Työssäjaksamisen edistäminen on yksi keskeisistä työhyvinvoinnin tutkimuksen tavoitteista. Työn ilon ja työssä jaksamisen on todettu edistävän tuottavuutta. Työhyvinvointi voidaan nähdä ”työssä käyvän yksilön selviytymisenä työtehtävistään, mihin vaikuttavat hänen oma fyysinen, henkinen ja sosiaalinen kuntonsa, työyhteisön toimivuus sekä työympäristön eri tekijät”¹⁴. Työhyvinvoinnin ja työkyvyn tukeminen on

⁹ Kupiainen 2002, 7-11

¹⁰ Varto 2008

¹¹ von Bonsdorf 2006, 158-161

¹² Varto 2005,69

¹³ Hankamäki 2006, 377-378

¹⁴ STM 2005

toimintaa, jossa pyritään tukemaan työntekijän ja työyhteisön hyvinvointia. Työkykyä tukevan toiminnan viitekehyksen mukaan ovat yksilön työkykyyn liittyen arvot, asenteet, ja motivaatio tällä hetkellä vähiten tutkittu alue¹⁵. Työssä ja yhteiskunnassa tätä laajemmin tuntuvat korostuvan sellaiset arvot, jotka liittyvät taloudelliseen hyötyyn ja tuottavaan työhön. Myös yritysten yhteiskuntavastuussa painottuu taloudellisen menestyksen tarve¹⁶. Työterveys ja työturvallisuus sekä kokonaisvaltainen hyvinvointi pitäisi kuitenkin olla olennainen osa organisaation yhteiskuntavastuuta¹⁷.

Raija Kalimo ja Kari Lindström liittävät määrittelyssään henkiseen hyvinvointiin työssä ”itsensä kehittämismahdollisuuden, mahdollisuuden itsenäisiin päätöksiin, järkevän työkokonaisuuden, tehtävänkuvan selkeyden, palautteen ja muun tiedon saannin, mahdollisuudet vuorovaikutukseen toisten kanssa työyhteisössä, sekä tulevaisuuden tavoitteet työhön liittyen”.¹⁸

Suomalaisessa työelämässä on omaksuttu työkyvyn ylläpitämisen malli, joka koostuu neljästä pääalueesta. Tykytoimenpiteet voidaan suunnata työntekijään, työyhteisöön, työhön ja työoloihin tai ammattipätevyyden edistämiseen. Tykytoiminta on suomalainen innovaatio, joka sai alkunsa keskeisten työmarkkinajärjestöjen sovittua vuonna 1989 tulopoliittisen sopimuksen yhteydessä suosituksesta tykytoiminnan järjestämiseksi työpaikalla. Siitä tuli myöhemmin osa työterveyshuollon lakisääteistä sisältöä, ja sitä toteutetaan myös osana työsuojelua ja henkilöstön kehittämisohjelmia.

Tykytoiminnan tavoitteeksi on määritelty se, että ”puututaan mahdollisimman varhain ja ennaltaehkäisevästi niihin tekijöihin ja olosuhteisiin työssä, työympäristössä ja työntekijän terveydessä ja toimintakyvyssä, jotka jatkuessaan johtaisivat työkyvyttömyyteen.”¹⁹

Miten terveys sekä hyvinvointi määritellään ja mitä hyvinvoinnin edistämällä taiteen sekä kulttuurin keinoin tarkoitetaan?

Kun pohditaan itse terveyden käsitettä, voidaan todeta, että se on määritelty eri tavoin riippuen lähestymistavasta. Kansainvälisen terveysjärjestön WHO:n esittämän määritelmän mukaan terveys ei ole vain sairauden puuttumista vaan täydellisen fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin tila. Kun yksilö ja ympäristö ovat harmoniassa keskenään, terveys voidaan ymmärtää myös elämänhallintana. Hoitotieteellinen määritelmä puolestaan korostaa ihmisen omakohtaista kokemusta terveydestä. Terveys on henkilön voimavara tai kyky, joka on luonteeltaan fyysistä, psyykkistä, henkistä ja sosiaalista. Terveyden hallintaan liittyy yksilöiden ja yhteisöjen voimavarojen

¹⁵ Työkyky. Työterveyslaitos.

¹⁶ Yritysten yhteiskuntavastuu tarkoittaa ympäristöstä ja työntekijöistä huolehtimista, mutta sen täytyy olla myös taloudellisesti kannattavaa. Teema on ollut esillä esim. Työterveyden Edistämisyhdistys ry:n (TEY) ja Työterveyslaitoksen yhteisessä seminaarissa ”Työhyvinvointi vallan ja vastuun kentässä” Kuntatalolla Helsingissä 2.6.2005.

¹⁷ Työsuojelutietopankki.

¹⁸ Kalimo–Lindström 1988.

¹⁹ Tykyviitekehys ja tykytoiminta, Työterveyslaitos.

vahvistaminen (empowerment), yksilön voimavarojen käyttöönotto ja vaikutusmahdollisuuksien lisääntyminen.

Claes Andersson on viisaasti todennut, että ”hyvinvointi määrittyy yksilöllisestä, intiimistä kokemisesta ja tarpeista, joihin vaikuttavat omat arvot, elämänpiiri, elämäkokemus ja elämänvaihe. Se on aineellisuutta, henkisyttä, sosiaalisuutta, osallisuutta, kuulluksi tulemista, tarpeellisuuden tunnetta, kumppanuutta, turvallisuutta ja saavutettavuutta. Kulttuurin väljä määrittely asettaa sen osaksi arkista elämää ja vapauttaa keinotekoisilta vastakkainasetteluilta: kulttuuri pitää sisällään erilaiset elämäntavat, käyttäytymisen, rituaalit, riitit, kaiken mitä tehdään käsillä tai missä käytetään mielikuvitusta. Kulttuuria ei myöskään voi rajata työelämästä pois, vapaa-aikaan kuuluvaksi virkistystoiminnaksi; kulttuurin avulla ihmisestä saadaan kokonaiskuva.”²⁰

Kulttuuripolitiikassa taide nähdään osana kulttuuria ja sen liikkeellepanevana voimana. Kulttuurin hyvinvointivaikutuksia yksilötasolla voidaan tarkastella yksilöllisten omien arvojen ja omien elämäkokemusten kautta syntyneiden merkitysten tukemisena. Hyvinvoinnin kokemuksen voidaan nähdä tukevan kohti kokonaisvaltaista ihmisenä kehittymistä ja kuulluksi tulemista. Tämän voidaan katsoa liittyvän yhtäläillä työhön kuin vapaa-aikaankin. Yksilötasolla on keskeistä jokaiselle ihmisarvoisen ja arvokkaan elämän turvaaminen. Hyvinvoinnin kehittäminen kulttuurin keinoin voi tukea hyvinvoinnin peruspilareita kuten esim. terveyttä, onnistuneita ihmissuhteita ja hyvän elämän kokemuksia. Kulttuurin hyvinvointivaikutusta voidaan tarkastella paikallistasolla monesta näkökulmasta, kuten ympäristöllisesti, taloudellisesti ja yhteisöllisesti. Hyvinvointia voi syntyä ihmisten myönteisestä yhteistoiminnallisuudesta. Yhteisvastuu ja tasa-arvoisuus sekä osallisuus voivat synnyttää mm. sosiaalista pääomaa, joka edistää hyvinvointia.²¹ Kulttuuripolitiikka tarkastelee taiteen hyvinvointivaikutuksia myös yksilötasolla varsin kaavamaisesti.

Taide nähdään hyvinvointia edistävässä kontekstissa perinteisesti välineellisesti (instrumentaalisesti), jolloin taide on esimerkiksi mukana koulutuksessa lisäämässä työhön liittyvää osaamista²², tai sitä tarkastellaan sosiaali- ja/tai terveyssektorinnäkökulmasta²³.

Uudempi, tuntemattomampi näkökulma liittyy kulttuurin *muuntavaan* (transformoivaan) rooliin, joka lisää tietoa, luottamusta ja sosiaalista pääomaa ja antaa tilaa luovuudelle yhteisön kehittämisessä ja rohkaisee uusien ratkaisujen etsimisessä. Australialaisen tutkimuksen²⁴ mukaan juuri tämä kulttuurin ja taiteen muuntava vaikutus voi ulottua laajemmalle kuin taiteen välineellinen käyttö. Muuntavat, luovat prosessit voivat avata uusia ratkaisuja hallintoelimille yhteisöjen hyvinvoinnin ja ekologisesti ja sosiaalisesti

²⁰ Andersson 2003

²¹ von Brandenburg 2006

²² vrt. Brater 1989

²³ Pusa 2006, s.7, Hyyppä & Liikanen 2005

²⁴ Mills & Brown 2004

kestävän kehityksen malleihin.²⁵

Transformoiva tapahtuma liittyy mielenkiintoisella tavalla sosiaalisesti kestävän kehityksen mukaisiin ajatuksiin uudenaikaisesta, eettisellä pohjalla toimivasta yrityskulttuurista. Yrityksissä taidetoiminta voi jäädä pintasipaisuksi ilman syvempää merkitystä. Tällainen toiminta ei paranna organisaation kulttuuria sinänsä. Saksalaisten kokemusten mukaan edistystä voi tapahtua ainoastaan silloin, jos taiteilijoiden ja kulttuurituottajien kanssa tehtävä yhteistyö johtaa yrityksen koko toimintakulttuurin inhimillistämiseen. Tämä muutos on toisaalta kuitenkin mahdollista ainoastaan, jos ollaan tekemisissä sellaisten yritysten kanssa, joilla jo lähtökohtaisesti löytyy kiinnostusta ja perustaa tällaiseen muuntumiseen.

Mielestäni on näiden kahden edellä mainitun näkökulman lisäksi tärkeää, että taide ymmärretään osana hyvinvoinnin edistämisen kontekstia myös itseisarvoisesti, arvona ja merkityksenä sinänsä. Taide itsessään on ihmiselle merkityksellinen ja siksi se voidaan näin ymmärrettyinä nähdä myös hyvinvoinnin lähteenä

Esimerkkejä tutkimuksista ja projekteista

Claire Manningin australialaisessa Wollongong-yliopistossa toteuttaman kasvatustieteen alan väitöstutkimuksen *Work-related learning with the arts – developing work skills with the performing and visual arts* tarkoituksena oli selvittää, kuinka taiteellista prosessia voidaan hyödyntää työhön liittyvässä oppimisessa. Tutkimuksessa kerättiin aineistoa yhdeksästä esittävän ja visuaalisen taiteen pilotista, joissa tutkittiin taideprosessien kokemista. Oppimiskokemukset analysoitiin sekä kontekstuaalisen (persoonallinen, sosiokulttuurinen ja fyysinen) oppimismallintamisen (Falk & Dierking 2002), että työkyvyn mittausmallien (Dest 2002) kautta. Tutkimus osoitti, että taiteellinen kokemuksellinen oppiminen lisää merkittävästi työhön liittyviä kykyjä. Tällaisia kykyjä ovat kommunikaatiokyvyt, tiimityötaidot, itsenäisyys ja elinikäisen oppimisen kyvyt.²⁶

Artists in Residence -konseptia on käytetty laajasti eri maissa tarkoituksena antaa taiteilijoille mahdollisuus toteuttaa yrityksen tiloissa vapaasti omia taideprojekteja tai työskennellä yhteistyössä yrityksen kanssa.

Ensimmäisiä tämänkaltaisia projekteja tehtiin jo 60-luvulla esim. Bell -laboratoriossa ruotsalaisen Billy Kluverin idean pohjalta. Tarkoituksena oli auttaa sekä taiteilijoita että insinöörejä kehittämään luovuuteen liittyviä kykyjä.²⁷

Diskurssin puute tulevaisuuden työn sekä taiteen ja kulttuurin mahdollisten yhtymäkohtien reflektoinnissa, sekä yksittäisissä yrityksissä tehtyjen käytännön kokemusten yhdistäminen kokonaisuuden hahmottamiseen oli Saksassa 90-luvun lopulla tärkeänä impulssina opetusministeriön tukeman Kultur und Arbeit-projektin käynnistämisessä. Projektin taustaorganisaatioiden Institut für Kulturpolitik (IfK) der

²⁵ von Brandenburg 2008, vrt. Kilroy et al 2007

²⁶ Manning 2007.

²⁷ Styhre & Eriksson 2007

Kulturpolitischen Gesellschaft, Bonn ja Institut für Bildung und Kultur (IBK), Remscheid tavoitteena projektissa oli taide- ja kulttuurialan koulutuksen näkökulman liittäminen tulevaisuuden työyhteiskunnan²⁸ kehittämiseen, sekä taide- ja kulttuuriosaamiseen liittyvien transfermallien²⁹ kokoaminen ja arviointi. Lisäksi tavoitteena oli uusien kulttuuristen koulutussisältöjen kehittäminen arviointiseminaarien pohjalta. Projektien tulokset osoittavat, että taiteellisia toimintatapoja on sovellettu yrityksissä pääasiassa ylimmässä ja -keskijohdossa. Asiantuntijoiden arvioiden mukaan olisi mielenkiintoista kokeilla näiden toimintatapojen käyttöä organisaatioiden kehittämisessä muillakin tasoilla ja palveluissa. Taiteellisia toimintatapoja tulisi hyödyntää myös organisaatioiden kriisitilanteissa epävarmuuden hallintaan. Lisäksi luova ongelman ratkaisutarve, kuten erilaisten ongelmatilanteiden kohtaaminen omassa työssä ei kosketa kysymyksenä vain johtoporrasta, vaan myös organisaation muita tasoja. Taiteellisen prosessin hyödyntäminen koulutuksessa voisi auttaa tässä kysymyksessä.³⁰

Pohdintoja taide työhyvinvoinnin edistämässä – teemaan

Taiteeseen pohjautuvia uusia impulsseja, lähtökohtia ja esimerkkejä tarvitaan tällä hetkellä työelämän yksipuolisten näkökulmien ja rajoittuneiden ratkaisumallien voittamiseen. Eettinen ajattelu velvoittaa esittämään kysymyksiä ja pyrkimään lähestymään asioita eri näkökulmissa syntyvien merkitysten kautta. Näkökulmat, kuten esimerkiksi taiteilijan näkökulma, työntekijän näkökulma ja yrityksen johtajan näkökulma, ovat tavallaan omia elinpiirejään, joissa mielenkiinto ja merkitykset määräytyvät. Johtajalla saattaa olla esimerkiksi työtä kohtaan tiettyjä kokemuksia, joista hän on synnyttänyt ajatusmaailmaansa ymmärrettäviä ja toimivia kokonaisuuksia, hyviä käytäntöjä.

Työntekijän näkökulma voi olla omien kokemusten pohjalta hyvinkin erilainen kuin johtajan. Työhyvinvoinnin tutkija näkee ja ymmärtää asiat jälleen omalla tavallaan. Erilaisten elinpiirien paikkojen kohtaaminen luo uuden elinpiirin, jaetun kokemuksen tilan, jossa kaikkien eri elinpiirien uudessa tilassa syntyy jaetun kokemuksen paikallisuus. Tämä uusi paikka on etiikan alue. Uusi alue antaa mahdollisuuden kuunnella, olla vierellä, mukana ja sitten kritisoida. On kyse suvaitsevaisuudesta ja vuorovaikutuksesta, mutta ei alistaisuudesta suuntaan eikä toiseen.

Suomalainen elämäntapa on varsin työkeskeistä. Johtuneeko tämä luterilaisuuteen pohjautuvasta historiastamme? Työkulttuurimme uhkana väijyy ”hullu oravanpyörä”, jossa työ teknologias- ja taloudellisessa kilpajuoksussa voi muodostua keskeiseksi ja ainoaksi elämän sisällöksi, samaan aikaan kun työn ilo on hävinnyt. Lopputuloksiin keskittyvä, päämäärätaloudellinen ajattelu voi välineellistää ihmisen ja vieraannuttaa hänet syvimmistä arvoista. Työntekijästä saattaa tulla tämän rakenteen uhri, jossa hänen arvonsa määräytyy saavutusten ja suoritusten mukaan. Pahimmillaan myöskään työhyvinvoinnin edistämisyrietykset eivät kohtaa yksilön tarpeita, vaan perustuvat

²⁸ Arbeitsgesellschaft

²⁹ tiedonsiirto

³⁰ Kultur und Arbeit 2001

teknologia-ajattelun logiikkaan, joilla tuetaan näiden saavutusten syntymistä. Pelkistäen kyse on siitä, kuka tai mikä ohjaa tai mikä määrää minun elämäni. Ihmisten korostunut kaipuu päästä vaikuttamaan oman elämänsä asioihin, kuten sen ”työssä olevan oman jutun löytymiseen” törmää monilla työpaikoilla vallitseviin perinteisiin byrokraattisiin rajoihin, jolloin seurauksena on yhteentörmäys ja tyytymättömyys.

Identiteettityön merkitys lisääntyy suomalaisessa työelämässä samalla kun työ ja vapaa-aika sekoittuvat aina enemmän toisiinsa. Heikka käyttää uudesta, vielä muotoutumassa olevasta yhteiskunnasta nimitystä ”moniaktiivinen kulttuuriyhteiskunta”. Tämä yhteiskunta tarkoittaa kulutuslähtöisen teollisuusyhteiskunnan rakenteiden murtumista. Työelämän ulkopuolelle jää enemmän tilaa yksilö- ja identiteettityölle, joka on työnkaltaista, identiteettiä vahvistavaa toimintaa. Identiteettityö vastaa intensiivisyydessään muuta työtä. Vapaa-aika ei tätä kautta lisääny, vaan identiteettityön kautta vapaa-aika ja työ sekoittuvat entistä enemmän paletilla toisiinsa. Ristiriitaiset työn ja vapaa-ajan vaatimukset sekoittavat paletin värien lisäksi myös ”monet päät aiheuttaen elämään ylimääräistä huolta ja ahdistusta”.³¹

Työtä, sen sisältöjä ja siihen liittyviä tarpeita voidaan tutkia hyvinvoinnin edistämisen kannalta monelta tasolta. Viime vuosien keskeisiä teemoja ovat olleet stressitutkimus, luovuuden kehittäminen ja työuupumusta ja ”työn imua” koskeva tutkimus. Hyvässä työpaikkakulttuurissa mahdollistetaan terveen, kestävänsä kehityksen mukainen henkinen, sosiaalinen ja fyysinen työympäristö, joka tukee ja edistää työntekijän työhyvinvointia. Työpaikoilla tapahtuva taiteellinen toiminta koskettaa sekä ihmiskuvaa, että taiteen merkitystä terveyden edistäjänä. Taiteen merkitys terveyden säilyttämisessä ja kuntouttamisessa ei ole pehmeää lääketiedettä, vaan vaikutuksiltaan yhtä todellista ja kovaa kuin muukin lääketiede. Taide voi lisäksi tuoda eettisiä näkökulmia työhyvinvoinnin edistämiseen työpaikoilla.

Kokoan lopuksi neljä keskeistä osa-aluetta, jotka ovat mielestäni nousseet esille haasteina taidekasvatuksen kenttää kohtaa taiteen kautta tapahtuvan työhyvinvoinnin edistämisen kontekstissa. Voidaanko tulevaisuudessa näihin haasteisiin vastata tavoilla, jotka ovat taiteen mukaisia, eettisesti kestäviä ja yksilön tarpeita kunnioittavia?

1. Taiteellisesti toimimisen tarkastelu suhteessa työssä toimimiseen
2. Taiteen mahdollisuudet ilmentyä itseisarvollisena taiteena työpaikoilla
3. Taidelähtöisten menetelmien käyttö yritysten henkilöstön hyvinvoinnin edistämässä ja aiheeseen liittyvä taideperustaisen tutkimus: voimauttava taidetoiminta, kokemuksellinen oppiminen sekä luovien ongelmanratkaisuprosessien tukeminen
4. Erilaisten yhteisötaiteellisten ja sosiokulttuuristen taidelähtöisten menetelmien mahdollisuudet työntekijöiden sosiaalisten kompetenssien tukemisessa

³¹ Pirnes 2002, 25

Taiteellisesti toimimisen³² tarkastelu työn kontekstissa on nyt ajankohtaista, koska taiteellisen toiminnan tutkimus voi auttaa ymmärtämään erilaisia taidekasvatuksen näkökulmasta keskeisiä työhön ja työhyvinvointiin liittyviä käsitteitä kuten yksilön tarpeet, eettisyys, ”subjektiivisuus” kokemuksessa ja kokemuksellisuus toiminnassa.

Taide voi ilmetä myös itseisarvollisena työpaikoilla. Teema on suhteellisen vähän esillä työpaikoilla esiintyvän taiteen tutkimuksissa. Airis-projekteissa on kuitenkin kokemuksia taiteilijoilta ja taidetta kokevilta työntekijöiltä, että taide voi ilmetä vapaasti ja pakottomasti³³.

Taidelähtöisten menetelmien käytön tarkastelu yrityksen henkilöstön koulutuksessa on tärkeää yhdistettynä tiimien, keskijohdon ja johdon koulutukseen. Voimauttava taidetyöskentely voi tukea työssäjaksamista. Tästä on olemassa hyviä esimerkkejä mm. Saksasta³⁴ Ruotsista³⁵, Australiasta³⁶ ja Suomesta³⁷.

Erilaisten yhteisötaiteellisten ja sosiokulttuuristen taidelähtöisten menetelmien mahdollisuudet työntekijöiden sosiaalisten kompetenssien tukemisessa tulee olemaan mielenkiintoinen kehittämiskohde. Saksassa on yhteisöllisiä taidemenetelmiä hyödynnetty yrityksistä esim. DM Drogeriemarktilla, Solelectronilla, sahalaitos Heinz Stingillä Netphen-Salchendorfissa.³⁸

On odotettavissa että taide työhyvinvointi -kontekstissa törmätään yrityselämästä tuleviin paineisiin taidelähtöisten menetelmien hyödyntämisestä osana kokemuksellista oppimista ja ongelmanratkaisukyvyyn kehittämistä. Taiteen ”pakotettu” yhteys em. mainittuihin kysymyksiin ei ole taidekasvatuksen näkökulmasta ongelmaton. Taidekasvatuksen näkökulmasta voidaan nähdäkseni tässä yhteydessä toimia muodostumassa olevan taideperustaisen tutkimuksen paradigmasta käsin, jossa taide nähdään ympäröivästä todellisuudesta tietoutta tuottavana³⁹.

Taidekasvattajuus on tunkeutumassa yhteiskunnalliseen kontekstiin, jossa toiminta ja vaikuttaminen tapahtuvat perinteisten taiteen kenttien ja taideinstituutioiden ulkopuolella. Mitä ilmeisimmin taidekasvatuksen merkitys tulee tulevaisuudessa lisääntymään työelämän kehittämiseen liittyvissä yhteyksissä. Tämä lisää haasteita taidekasvattajien osaamisen kehittämiseksi. Käydyistä diskursseista ja meistä itsestämme riippuu, millaiseksi tämä suhde taidekasvatuksen näkökulmasta muodostuu. Tulevaisuudessa taideperustaisen tutkimuksen haasteeksi voidaankin asettaa yhteiskuntaan ja sen osana myös työelämään liittyvien kulttuuristen käytäntöjen kriittinen tarkastelu ja näkyväksi tekeminen.

³² Brater 1989 käyttää käsitettä taiteellisesti toimiminen (künstlerisch Handeln)

³³ Styhre & Eriksson 2007

³⁴ Brater et al 1989

³⁵ Styhre & Eriksson 2007

³⁶ Manning 2007

³⁷ Laurea 2009

³⁸ von Brandenburg 2003

³⁹ Kallio 2008

Lähteet

Arppe Tiina 2003. Georges Bataille ja taiteen mahdoton suvereenisuus. Taide 3/2003.12-16.

Andersson Claes 2003. Kulttuuri on osa ihmisen kokonaisuutta. Sosiaali- ja terveysviesti-lehti 4/2003.

Antila Juha 2006. Työn mielekkyydestä ja mielettömyydestä. Työpoliittinen tutkimus. 305/Julkaisut. Työministeriö. Saatavana: http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt305.pdf (Haettu:23.4.2009)

Brater Michael et al 1989. Künstlerlich handeln. Verlag Freies Geistesleben, Stuttgart.

Hankamäki Jukka 2006. Rakkauden välittäjä. Kulttuurikritiikki ja eettisen ihmisen idea Simone Weilin ajattelussa. LIKE, Helsinki.

Hankamäki Jukka 2005. Työttömän kuolema - johdatus työyhteiskuntaan ja työn filosofiaan. Yliopistopaino, Helsinki.

Hyyppä, Markku T. ja Liikanen Hanna-Liisa 2005. Kulttuuri ja terveys. Edita, Helsinki.

Kallio Mira 2008. Taideperustaisen tutkimusparadigman muodostuminen. Verkkolehti Synnyt 2/2008. Taidekasvatuksen tiedonala. Taideteollinen korkeakoulu. 106-115. Saatavana: http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/2_2008/kallio.pdf (Haettu:26.4.2009)

Kalimo Raija & Lindström Kari 1988. Työ ja henkinen hyvinvointi. Katsauksia 96. Työterveyslaitos, Helsinki.

Kilroy et al 2007. Towards Transformation: Exploring the impact of culture, creativity and the arts on health and wellbeing. A consultation report for the critical friends event. Arts for Health, Manchester Metropolitan University. Published by Arts for Health, Manchester Metropolitan University, Manchester.

Kultur und Arbeit 2001. Projektinfo 2. Institut für Kulturpolitik (IfK) der Kulturpolitischen Gesellschaft, Bonn ja Institut für Bildung und Kultur (IBK), Remscheid, Deutschland

Kupiainen Reijo 2002. Mitä taide on ja mihin siitä on? Teoksessa: Taiteen mahdollisuuksista enemmän. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu. Opetusministeriö, Helsinki.7-11. Saatavana: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_o

[hjelmat ja hankkeet/taide- ja taiteilijapoliittinen ohjelma/liitteet/oheistao.pdf](#) (Haettu: 26.4.2009)

Laurea Ammattikorkeakoulu 2009. Lupa löytää. Projektiraportti Katriinan sairaalasta. (Julkaisuvaiheessa, julkaistaan toukokuussa 2009)

Pirnes Esa 2002. Taidepolitiikka muuttuvassa kulttuuripolitiikassa. Teoksessa: Taiteen mahdollisuuksista enemmän. Taide- ja taiteilijapoliittisen ohjelmaehdotuksen oheisjulkaisu, Opetusministeriö, Helsinki. 18-31.

Pusa Tiina 2006. Sosiaalialan taiteistumisen arkeologiaa. Verkkolehti Synnyt 3/2006. Taidekasvatuksen tiedonala. Taideteollinen korkeakoulu. 1-9. Saatavana: http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/3_2006/pusa.pdf (Haettu: 26.4.2006)

Manning Claire 2007. Work-related learning with the arts: developing work skills with the performing and visual arts. University of Wollongong, Australia.

Marx, Karl 1844. Economic and Philosophic Manuscripts. Economic and Philosophical Manuscripts. Estranged Labour. Progress Publishers, Moscow 1959. Saatavana: <http://www.marxists.org/archive/marx/works/1844/manuscripts/labour.htm> (Haettu: 28.4.2009)

Mills Deborah & Brown Paul 2004. Art and Wellbeing. Australia Council for the Arts, Sydney. Saatavana: http://www.australiacouncil.gov.au/publications/community_arts_and_culture/art_and_wellbeing2 (Haettu: 26.4.2009)

Riikonen Eero et al 2002. Hullun työn tauti, Vastapaino, Tampere.

Sennett Richard 2002. Työn uusi laadullisuus. Vastapaino, Tampere.

Siltala Juha 2004. Työelämän huonontumisen lyhyt historia - Muutokset hyvinvointivaltion ajasta globaaliin hyperkilpailuun. Otava, Helsinki.

Smith Richard 2002. Spend (slightly) less on health and more on the arts. BMJ 2002; 325;1432-1433. Saatavana: <http://bmj.bmjournals.com/cgi/content/full/325/7378/1432> (Haettu: 26.4.2009)

Styhre Alexander & Eriksson Michael 2007. Bring in the arts and get the creativity for free: A study of the Artists in Residence project. Saatavana: http://www.imit.se/pdf/reports/2007_189.pdf (Haettu: 26.4.2009)

Tyky- viitekehys ja tyky-toiminta, Työterveyslaitos. Saatavana: <http://www.ttl.fi/Internet/Suomi/Aihesivut/Tykytoiminta/Tykytoiminta/> (Haettu: 24.4.2009)

Työkyky. Työterveyslaitos. Saatavana:

<http://www.ttl.fi/Internet/Suomi/Aihesivut/Tykytoiminta/Tyokyky/> (Haettu 26.4.2009)

Työhyvinvointitutkimus Suomessa ja sen painoalueet terveyden ja turvallisuuden näkökulmasta 2005. Selvityksiä 2005:25. Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki.

Saatavana: http://www.stm.fi/julkaisut/nayta/_julkaisu/1061185 (Haettu: 26.4.2009)

Työsuojelutietopankki. Saatavana:

http://fi.osha.europa.eu/good_practice/yhteiskuntavastuu/ (Haettu: 24.4.2009)

Upitis et al 2008. The Impact of Art-making in the University Workplace. Queen's University, Kingston, Ontario Canada. International Journal of Education & the Arts.

Saatavana: <http://www.ijea.org/v9n8/> (Haettu:26.4.2009)

Varto Juha 2008. Taiteellisesta ajattelemisesta. Verkko-lehti Synnyt 3/2008.

Taidekasvatuksen tiedonala. Taideteollinen korkeakoulu. 46-68 Saatavana:

http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/3_2008/varto.pdf (Haettu: 24.4.2008)

von Bonsdorff Pauline 2006. Taide, tieto ja kauneuden haaste. Teoksessa:

Kettunen Kaisa et al (toim). Kuvien keskellä. LIKE, Helsinki. 158-169.

von Brandenburg Cecilia 2003. Kuvataide työhyvinvoinnin ja tykytoiminnan tukena -

Uusia näkökulmia ja käytännön esimerkkejä. Raporttisarja 2003/1,

Työturvallisuuskeskus, Helsinki.

von Brandenburg Cecilia 2006. Visual Arts as a Supportive Measure for Improving

Well-Being at Work and Promoting Employee Work Ability – New Ideas and Practical

Examples, In: Well-being in the Information Society. Hietanen Olli (ed). Publications of

the Turku School of Economics. 139-152. Series C-2:2006. Tampere.

von Brandenburg Cecilia 2009. Art, health promotion and well-being at work.

Verkko-lehti Synnyt 1/2009. Taidekasvatuksen tiedonala. Taideteollinen korkeakoulu. 25-

31. Saatavana: http://arted.uiah.fi/synnyt/pdf/1_2009/brandenburg.pdf (Haettu:

26.4.2009)